

ONKO KANSANSIVISTYSTYÖLLÄ KYSYNTÄÄ?

Otsikointi ”Onko kansansivistystyöllä kysyntää?” viittaa siihen, että ounastelemme markkinavoimien tunkeutuneen jo sinnekin, mihin monet eivät soisi niiden koskaan pääsevän eli kansansivistystyön suojaisaan valtakuntaan. Äänen sävyissä on aistivinaan tiettyä huolestuneisuutta. Pärjääkö sivistystyö tämän päivän maailmassa, missä vannotaan tuottavuuden, kannattavuuden ja kustannusvastaavuuden nimiin ja missä ”tulos tai ulos” on päivän hokema? Yritän lähestyä kysymystä kansanopistojen sekä kansalais- ja työväenopistojen näkökulmasta. Ja kun tulevat haasteet ovat käsitykseni mukaan kummallekin oppilaitostyypille pitkälti yhteisiä, pidän mahdollisena tarkastella näitä oppilaitostyyppejä yhdessä. Tämän jälkeen puhun vain opistoista!

Molemmat oppilaitostyypit ovat jokseenkin yhtä vanhat, noin satavuotiaat. Epäilemättä niiden syntyminen Suomen maahan on ollut aikoinaan todellisen sivistystarpeen vaatimaa. Ne merkitsevät monin tavoin yhä laajemmille kansalaispiireille lisääntyviä ja monipuolistuvia mahdollisuuksia oppia, kasvaa ja jalostua.

Opistoja on sitten alkuvaiheitten syntynyt runsaasti lisää. Vähitellen opistoverkostosta on tullut varsin kattava sekä alueellisesti, että tarjoamiensa opiskelumahdollisuuksien osalta.

Opistoketo on loistanut väri- ja tuoksukyläläisenä vuosikymmeniä!

Mutta ei kai vain tuuli tuo jo mukanaan syksyn enteitä! Tuo se! Ikävä kyllä tai Luojan kiitos, miten vain, tapauksesta riippuen. Opisto elää nyt vähintään keski-ikänsä. Toivottavasti kypsää. Joku tosin sanoisi, että opisto on kriisissä, joku toinen nimittäisi opiston tilaa jopa psykoottiseksi. Mene tiedä! Joka tapauksessa kansansivistystyö ja siinä ohessa opistotkin ovat tilanteessa, joka on monessa suhteessa täysin uusi. Tilanteessa, jota vastaavassa ne eivät koskaan aikaisemmin ole olleet.

Edessä ovat haasteet, joista selviäminen on opistojen tulevaisuuden, kenties kohtalonkin kysymys!

□□□

Mutta mitä uutta nyt olisi sellaista, mistä pitäisi huolestua?

Ensinnäkin elämme uskomattoman nopean, totaalisen ja ennustamattoman muutoksen aikaa. Ennusteilla ei ole paljon merkitystä, treندهjä ei juuri kannata seurata eikä menneistä kehityslinjoista saa juurikaan viisautta tulevan varalle. Kaikesta ikään kuin näyttää häviävän totuttu logiikka. Kaaos ja sattuma alkavat olla keskeisintä selitysvoimaa. Sano taankin, että se menestyy, joka sietää kaaosta, epämääräisyyttä, keskeneräisyyttä ja osaa tehokkaasti hyödyntää suotuisat sattumat.

Toisaalta näyttää siltä, että sivistystyöhön ohjautuvat julkiset resurssit ovat koko ajan niukkenemaan päin. Vaikka vauraus toisaalta kasvaa, se tuntuu ohjautuvan ennen kaikkea yksityiseen, lyhyen aikavälin kulutukseen eikä yleisesti hyödyttävään, pitemmän tähtäyksen panostukseen.

Maksupalveluperiaate, kustannusvastaavuus, liikelaitosajattelu tunkeutuvat väijäämättömästi opistotyötä tekevien tajuntaan. Toistaiseksi kaiketi lähinnä ahdistamaan. ”Pitääkö tässä nyt ruveta opistossa bisnestä tekemään?” kysyy kansansivistäjä. Voipa olla, että piankin pitää! Esimerkkejä on. Vapaakunnassa voi olla, että rahaa ryhdytään säästämään sieltä, mistä ikään kuin pienimin haitoin kyetään. Päätöksentekijät alkavat vilkuilla pahanenteisesti kansanopistojen suuntaan. Kiusaus on ainakin suuri. Onko tuo opisto meillä nyt niin välttämätön? saattaa kuulua kysymys. Voipa olla niin, että valtiovaltakin alkaa kokea tarvetta ohjata kansanopistoille valtionavustuksina vuosittain suunnatut rahat uudelleen, ikään kuin tähdellisimpiin tarpeisiin. Mahtaako se, että opistojen usein varsin sattumanvaraisesti tulkitsema ”sivistys” onkin lähinnä kustannuserä ilman järkevää mahdollisuutta odottaa tuottoa? Siis kustannus investoinnin sijasta. Kukapa nyt niukkuuden aikana vapaaehtoisesti kustannuksia aiheuttaisi?

Edelleen kaikinainen vaatimustaso koko ajan kohoaa. Ei enää riitä, että sivistyspalveluita on kaikille tarjolla riittävästi. Pitää olla

kaikkea paljon tässä ja heti! Vaaditaan hyötyä ja laatua! Sivistyspalvelujakin nauttiva ihminen on tänä päivänä oppinut, vauras, itsenäinen ja itseksikin. Hän ei tyydy siihen, kun häntä armollisesti hallitaan, vaan hän tietää maksavansa myös sivistyspalveluista ja niinpä hän osaa ja kehtaa vaatia ja vaatii myös. Ja valikoi!

Myös kilpailu kovenee ja raaistuu. Enimmitään opistojen sivistyspalvelut perustuvat nauttijalleen vapaaehtoisuuteen ja paljolti vapaa-ajan käyttöön. Tänä päivänä ei todella ole pulaa mahdollisuuksista tai tavoista viettää vapaa-aikaa. Lisääntyvästi askarruttaa, mistä opistot aikovat hankkia sitä kilpailuetua, jonka turvin olla merkittävä vaihtoehto mahtavan viestintäteollisuuden puristuksessa, saati pärjätä kisassa? Opistojen julkinen kuvakaan ei vanhoillisena, latteana ja jähmeänä juuri ole tässä kilpailussa eduksi. Ellei nyt sitten turvallinen muuttumattomuus epävakaina aikanamme sellaiseksi kelpaa. Epäilen!

□□□

Tuleeko opistojen sivistyspalveluilla olemaan kysyntää tulevaisuudessa?

Tarjontaa ainakin on. Vilkaissu Hesarin loppupäähän kertoo, että mielikuvitusta ei ainakaan puutu linjojen ja kurssien keksimisessä. Aikaa koetetaan siis seurata. Valinnanvaraa ja vaihtoehtoja on tarjolla. Tosin vaihtoehdot vaikuttavat perinteistä perinteisimiltä tai sitten mielikuviksiellisuudessaan täysin uskomattomilta. Ei niistä kovin helppoa vakuutu.

Palveluista kyllä tiedotetaan. Kuitenkin joko sisäänlämpiävästi tai alemmuudentuntoisesti. Tietty itseluottamuksen puute viestinnässä valitettavasti välittyy. Havaitusitu-lemisen kynnyksessä harvemmin ylittyy paitsi siellä, missä tämäntyyppiset palvelut ovat jo tuttuja ennestään. Uusi asiakas tai opiskelija, kuten alalla asia ilmaistaan, usein ikäänkuin joutuu kansansivistyspalveluiden piiriin.

Käyvätkö sivistyspalvelut kaupaksi? Miksi ihminen käyttäisi kansansivistystyön palveluja? Miksi opiskelisi opistossa? Toki mitä erilaisimmista syistä. Uskoisin kuitenkin, että yhä harvemmin siksi, että hän kokisi perinteisessä mielessä tarvetta sivistä itseään. Siis siksi, että häneltä valistusta puuttuisi.

Tämän päivän itsenäinen ja itseksikeinen ihminen kysyy itseltään, mitä minä elämältä

odotan? Lisääntyvästi hän myös kysyy, millaisesta elämäntyylistä pidän. Häntä askarruttaa hänen oman ”hyvän elämänsä” kuva. Millaisia asioita hän haluaa elämänsä sisältävän? Millaista elämäntyyliä hän haluaa viestiä ulospäin? Lisääntyvästi ihmisten elämässä tietyt elämisen peruskysymykset ovat järjestyksessä.

Elämän niinsanotusta aineelliset edellytykset ovat hyvin samanlaiset kuin kenellä tahansa. Toimeentulo, asuminen, vapaa-aika, harrastukset ja monet muut asiat eivät nykyään paljonkaan erottele ihmisiä toisistaan. Tämän päivän ihminen nimenomaan haluaa erottua, olla yksilöllinen.

Oman elämäntyylin viestiminen, muista erottuminen ja yksilöllisyys ovatkin yhä enemmän asioiden kuvaannollista eli symbolisista merkityksistä riippuvia asioita.

□□□

Mutta miten opistojen kansansivistyspalvelut pärjäävät tällaisessa asetelmassa? Haluaako nykypäivän ihminen käyttää hyväkseen opistojen palveluita? Vastaus on mielestäni selvä. Kyllä hän haluaa, mikäli opistoilla on tarjottavanaan tuotteita, joiden asiakas katsoo palvelevan haluamansa elämäntyylin tavoitteita, hyvän elämän kuvaa!

Perinteisesti opistot ovat pitäneet arvona sitä, että ne voivat itse ja itsenäisesti määritellä omaa tehtävänsä ilman, että kysyntätekijät ovat saaneet vaikuttaa. Jos koulutus ei ole käynyt riittävästi kaupaksi, mistä on pyritty selittämään väestörakenteenkehittymiseen liittyvänä ilmiönä tai yleensä jollakin opistosta riippumattomalla seikalla. Parhaisissa tapauksissa asia on nähty tiedottamiskysymyksenä! Oma käsitykseni kuitenkin on, että katse on kohdistettava opistoihin ja ennen kaikkea johtoon.

Ensinnäkin opistot toimivat useinkin lähinnä institutioina eli laitoksina, ja vielä hyvin omalakisesti sittenkin. Opisto toimii periaatteessa ihan hyvin, vaikka ainuttakaan opiskelijaa olisi. Työtä ja tehtäviä kyllä riittää. Vika onkin siinä, että opistotyössä yhä edelleen palkitaan läsnäolosta ja toimimisesta; tuloksia ei odoteta eikä edellytetä.

Toisaalta opistojen suunnittelutoiminta on runsasta, mutta yleensä heikonlaatuista. Tietty määrämuotoisuus ja operatiivisuus leimaa opistojen suunnittelua. Kysymys on tavallisesti lisäämisestä tai vähentämisestä. Muutokset ovat siis ennen kaikkea määrälli-

siä tai sisällöllisiä. Suunnitelmat tuppaavat enimmäkseen olemaan hallinnollisia. Siis hallintoa palvelevia, ei niinkään opistoa hyödyntäviä! Syvällisempää, niin sanotusti strategista suunnittelua ei opistoissa juuri tapaa. Kokonaisvaltaista, rohkeaa perimmäiset to- tuudetkin kyseenalaiseksi asettavaa kehittä- mistä saa opistoista hakea. Toiminta-ajatus jo jäsentymätön, fraasinomainen ja ikivan- haa ja erilaisia vaihtoehtoja ei juuri pohdita. Riittää kun aina vanhalla uutiseen selvittäään.

Ongelmat ratkaistaan aina tapauskohtai- sesti, ellei niitä kyetä sitten kokonaan selittä- mään pois. Tällainen käy tietysti vielä päinsä jo senkin vuoksi, ettei opistoihin ole vuosi- kymmeniin vakavampia odotuksia kohdistet- tukaan. Vasta nyt opistot alkavat pikku hiljaa tulla tilanteeseen, jossa niiden on kohdattava todellisia haasteita. Paino sanalla ”todelli- sia”.

Opistoja ei yleisesti ottaen ollenkaan joh- deta. Niissä harjoitetaan kylläkin hallintoa. Tietyn säännösten edellyttämän määrämuo- toisen toiminnan ylläpito ja siihen liittyvien asioiden hoitaminen vie yleensä johdon ajan.

Opistoja pitäisi kuitenkin johtaa kuin yri- tystä. ”Mutta eihän opisto ole yritys ja eihän opisto voi voittoa tuottaa!” kuuluu todennä- köinen vastaväite. Käsitykseni on, että kaikki ne opistos, jotka eivät voittoa tuota, pitää viipymättä lakkauttaa. Sellaisia ei julkisilla varoilla ole mahdollista ylläpitää. Kysymys on vain siitä, mitä voitto on puhuttaessa opistoista tai kansansivistystyöstä yleisem- minkin.

Lisäksi opistojen koulutuspalveluiden laa- tu on harvoin kilpailukykyinen. Teknistä laa- tua saattaa olla. Ei aina sitäkään. Mutta pal- velusten hyöty käyttäjilleen ei aina tunnu ole- van kovinkaan keskeinen argumentti.

Ovatko opiston tarjoamat kokemukset ja elämykset sitten ainutlaatuisen jalostavia? Si- täkin sopii kysyä. Sivistystyön tuotteiden laa- dun arvioimista ei aina ole pidetty edes sopi- vana. Opettajien kokemusta arvostetaan koh- tuuttomasti. Kokemus pahimmillaan voi ol- lakin haitallista jähmeyttä ja jatkuvuutta tar- vittavan joustavuuden ja uusintumiskyvyn, jopa halunkin sijasta.

Puhutaan legendaarisista kansansivistäjä- persoonallisuuksista ja heitä arvostetaan en- nen kaikkea heidän elämäntyönsä pituuden

perusteella. Kansansivistystyössä on iät ajat voitu pelaa käsitteellisillä, uskonvaraisilla asioilla. Etenkin kun laadusta on ollut kyse.

Näyttää siltä, että on tullut aika havaita, että maailma onkin kova. Opistokaan ei enää ole ikimuistoinen itseisarvo. Sillä on tulevai- suutta vain, jos sitä ansaitsee! Todennäköisin tulevaisuus opistoille on jäädä kansallisen si- vistyksen alihankkijoiksi, sivistysalan kor- jaamoiksi tai varaosatoimittajiksi. Alihank- kijoita siedetään vain niin kauan, kuin ne ovat hyviä. Parhaat opistot pärjäävät ali- hankkijoinakin kenties vielä jonkin aikaa, ehkäpä vuosikymmenen. Tietenkin, ellei mi- tään merkittävää opistoissa tapahdu. Ali- hankkija-asenne ei siis kauan vetele.

Millä opisto pärjää tänä päivänä? Eväät ovat tutut bisneksen piiristä. Laadukkaat, oi- kein ajoitetut, kohdennetut ja hinnoitellut si- vistystuotteet. Hyvä sivistysmarkkinoiden tuntemus. Pysyvä kilpailuetuun pyrkivä, määrätietoinen, rohkea ja osaava kehittämis- työ.

Kilpailuetua ei merkitse internaatti tai il- maisuus. Ainutlaatuisuuteen ei riitä, että opisto uskottelee olevansa jotakin erilaista tai ainutlaatuista. Jos asiakas niin omalta poh- jaltaan kokee, on opistossa saatu jotakin ai- kaan. Ylös, ulos ja lenkille! sanoi jo Tarva ai- kanaan.

RISTO SEPPÄNEN